

KOHTI AKTIIVISTA KULTTUURIA

yrjö Iittunen

1 Kulttuurin teknologinen edistys: ristiriitaista evidenssiä

Seitsemänkymmenluvun puolivälissä kaksi australialaista psykologia, Fred ja Merrelyn Emery, julkaisi kirjan nimeltä *A Choice of Futures*¹. Kirja maalasi järkyttävän, vaikkakin toistaiseksi lähes huomiotta jääneen kuvan television vaikutuksesta kulttuureihimme. Heidän argumentaationsa perustuu ihmisaivojen ominaisuuksiin. Heidän väitteensä on, että "television tuottaa ärsykeisiin tottumista sellaisen määrän ja sillä tavalla, että tilannetta voidaan melkein kuvata elintärkeitten anatomisten rakenteiden tuhoutumiseksi". Sen lisäksi tutkijat viittaavat Herbert E. Krugmanin pienimuotoiseen esikokeeseen, jossa viimeksi mainittu vertaili eri tilanteissa ilmeneviä aivotoimintoja: koehenkilön lukiessa aikakauslehteä ja katsolessa television kevyttä ja vakavaa ohjelmaa. Tulokseksi saattujen EEG-käyrien vertailu viittasi siihen mahdollisuuteen, että jokaiseen näistä tiedotusvälinetilanteista liittyisi oma erityinen aivotoimintojen muoto. Vastaus painettuun sanaan oli "rentoutunut tarkkaavaisuus, kiinnostus ja henkinen aktiivisuus" - vastausta

television kuvattiin "rentoutuneeksi tilaksi, johon liittyy sekä uneliaisuuden että valppauden aineksia", ikään kuin "passiiviseksi osallistumiseksi *kokemukseen*".²

Emeryn ja Emeryn antama selitys olettaa "tottumisen visuaaliseen ärsykkeeseen": Television, olemalla "yksinkertainen, pysyvä, toistava ja epämääräinen visuaalinen ärsyke, lamaannuttaa vähitellen ihmisen hermojärjestelmän". Aivojen toiminnassa hitaat synkronisen aallot syrjäyttävät nopeat (beta) aallot. Pitkän ajan kasautuva makrovaikutus saattaa olla *yhteiskunnallis-kulttuurinen passivoituminen* muassaan kokonainen kirjo sellaisia sivuvaikutuksia kuin vieraantuminen, irrationaali hyökkävyys, poliittisen yhteisön toimintojen atomisoituminen jne.

Ei ole tietenkään mitään keinoa testata näitä johtopäätöksiä välittömästi. Tarkastelujen ala on laajempi kuin mihin evidenssin tavallisesti katsotaan riittävän. Mutta mieleen nousee kuitenkin kiusallisia kysymyksiä. Tottuminen: Voisiko kyseessä olla yhteiskunnallinen merkki aivotoimintojen tasoisesta habituaatiosta, kun korkeimmat television katseluun kulutetut vapaa-aikaosuudet tavataan eräistä sellaisista yhteiskunnista, joilla

on pisin televisiolähetysten historia (esimerkiksi Yhdysvalloissa ja Saksoissa)?

Mutta toisaalta havaittiin *aktiivisia* vaikutuksia, joskin muodoltaan aggressiivisia, niissä 67 kokeessa ja tutkimuksessa, jotka on tehty aggressiivisen toiminnan ja televisioväkivallalle alttiina olon välisen yhteyden selvittämiseksi: hyvin suuri enemmistö raporteista osoitti, että televisioväkivallan katselu on yhteydessä katselun jälkeen ilmenevään aggressiivisuuteen ryhmissä, jotka ulottuivat lastentarhalapsista opiskelikäisiin koehenkilöihin. Aina-kin yhdessä kokeessa sitä paitsi aiheutui yhteiskunnallisesti myönteistä aktivoitumista sellaisten televisio-ohjelmien seuraamisesta, jotka olivat omiaan kannustamaan tällaiseen käyttäytymiseen.³

2 Kulttuurin arviointi: tutkimusongelma

Uudenaikaisen kulttuuriteknologian ja -organisaation oloissa tapahtuneen kulttuurimuutoksen tutkimus on tuottanut kasoittain sekavaa ja ristiriitaista evidenssiä. Ilmeinen reaktio on yrittää perusteellista kulttuurin arviointia, joka perustuu tutkimukseen.

Mutta millaiseen tutkimukseen? Millaisia paradigmaattisia välineitä voisimme tänään käyttää?

Meillä on Frankfurtin koulukunnan lähestymistapa kulttuurin arviointiin, ja tulokseksi saamme, että taiteen, kirjallisuuden, journalismin tuotanto - ylisummaan monet kulttuurisen luomisen alat muuttuvat tavaratuotannoksi, jota ohjaa pääoman logiikka, sama markkinaprosessi kuin aineellisten hyödykkeidenkin tuotantoa ja markkinointia.

On olemassa myös perinne, joka perustuu olettamuksiin kulttuurin autonomisesta luonteesta, ja tämä perinne ulottuu funktionalismista hermeneutiikkaan. Vaikka tähän perinteeseen sisältyy sekä materialistisia että idealistisia suuntauksia, on kulttuurin autonomian olettamuksesta lähtevien tarkastelujen yhteinen johtopäätös, että kulttuurituotteita voidaan tarkastella sellaisinaan, kysymättä kuka palkkasi kirjoittajan, kuvataiteilijan tai televisiotuottajan tai mitkä olivat kulttuurijakelun markkinaehdot.

Kulttuuritutkimusten eri suunnat näyttävät nykyisin sävyttyvän hie-
man uusempiristisesti. Näyttää houkuttelevalta uskoa, että kulttuuritutkimuksen teoreettiset paradigmaerot voidaan tavallaan häivyttää ryhtymällä yksinkertaisesti *mittaamaan* kulttuurin jatkuvuutta ja muutosta, luottamalla sellaisiin välineisiin kuin "kulttuurindikaattorit" (Gerbner) tai muihin sellaisten kulttuurikanavien kuin televisio-ohjelmiston *sisälön kartoituksiin*.

Mutta voidaanko näin tehdä? Nykyisellään vastaukseni on: ei, koska selvittämättä paradigmaattisia lähtökohtiamme emme tiedä, mitä olemme mittaamassa.

Joukkotiedotusvälineiden sisälön laajojen diakronisten, kansainvälisten tutkimusten tiellä on lukuisia teoreettisia ja metodologisia esteitä. Tutkimuksia suunniteltaessa olisi syytä kiinnittää huomiota ainakin seuraaviin näistä esteistä.

1. Kulttuuriprosesseille on ominaista *sekä* autonomisuus *että* kaupallisteollinen markkinamekanismi. Niiden suhteellinen voima ja vaikutus vaihtelevat kulttuurialalta toiselle, jopa yksittäisten kulttuurituotteiden välillä.

Joukkotiedotusvälineiden tai minkä hyvänsä kulttuurituotteiden kiertokulkuupiirin kulttuurisisältöjen mittaaminen on *kulttuurin kuvauksena* mielekäs vain näiden sisältöjen yhteiskunnallis-taloudellisessa kontekstissa. Kulttuurin luomisen perinteinen itsenäisyys kohtaa uusia paineita, jotka johtuvat kulttuuriteollisuuden markkinaperäisistä tehokkuusvaatimuksista. Tänä useammin kuin koskaan ennen on myyntiennätyksiin yltyvät elokuvat, kirjat ja muut kulttuurituotteet valmistettu suunnitellusti ja organisoidusti: yleisömitausten, tuotekehittelyn ja markkinoinninohjauksen pohjalla.⁴ Siksi koko kulttuurin sisällön *perusluonteeseen* ei enää vaikuta vain yhteiskunnallis-taloudellinen ympäristö yleisesti, vaan yhä voimakkaammin kulttuuriteknologioiden ja kulttuurin markkinointiprosessien kaupallinen kehitys.⁵ Miten tällä pohjalla voidaan saada kulttuurien välisesti ja historiallisesti vertailukelpoisia mittaustuloksia?

2. Yhdellä ja samalla kulttuurisisällöllä voi olla erilainen merkitys ja vaikutus eri yhteiskunnille ja yhteiskuntaluokille. Erityisesti nykyisissä laajojen kansainvälisten kulttuurivirtojen oloissa on vaikeata saavuttaa joukkotiedotustuotannon kulttuurisisältöä koskevien kulttuuri-indikaattorien tai muiden mittausten mielekästä käyttöä ja *tulkintatapaa*. Tämä havaittiin jo yhteiskunnallisten ilmiöiden funktionaalisen analyysin yhteydessä ("piilofunktiot" ja "ilmifunktiot" tai "piilokulttuurit" ja "ilmikulttuurit").⁶ Kanadalaiskaupungin koululaiselle jääkiekko-otteluiden katsominen Kanadan televisiossa on ajanvietettä, joka ei vaikuta dra-

maattisesti hänen kulttuurimuotoonsa. Mutta Pohjois-Kanadan inuit-eskimopojalle sama televisio-ohjelma voi esittää aggressiomalleja ja mullistaa inhimillisen yhteistyön pitkän perinteen, jossa ihmisen odotettiin taistelevan vain luonnon haasteita vastaan - jossa ihmistenvälistä aggressiota pidettiin tarpeettomana ja typeryytenä.⁷ On hyvin todennäköistä, että samanlaisia piiloon jääviä kulttuurivaikutuksia esiintyy myös niin sanotuissa kehittyneissä yhteiskunnissa - eikä niitä voida mitata nykyisillä tekniikoilla.

3. Kulttuurisisältöjen diakroniset mittaukset eivät aina paljasta kulttuurimuotojen jatkuvuuksia tai muutoksia. Esimerkki: Jos televisio-ohjelmien yhteiskunnallisen informaatioarvon pysyvyyden/ muutoksen mittana käytetään uutisten/dokumenttiohjelmien *volyyminä*, jätetään huomiotta muuttuva *laatu* (esimerkiksi uutisten muokkaaminen aikaisempaa viihteellisemmiksi). Uutisten ja dokumenttiohjelmien määrällisen lisääntymisen yhteydessä voi samanaikaisesti ilmetä *human interest* -näkökannan painotusta poliittisessa raportoinnissa, jolloin poliitikot pyritään esittämään tavallisen mukavina veikkosina keskinäisessä kilpailussaan kuin voimamiehet ja kauneuskisatartat konsanaan. Tulos: informaatioarvo kasvaa mittaustuloksissa vähetessään todellisuudessa.

3 Kulttuurin uusi käsitteellistys?
Ja informaation?

Sekä kulttuurikäytäntö että sen tutkimus näyttävät kärsivan käsitteellisistä ongelmista. Läntiset yhteiskuntatieteilijät ovat perinteisesti omaksuneet maailmankuvan,

jossa kulttuuri nähdään "menneen, mutta nykyisin vaikuttavan inhimillisen käyttäytymisen koko perinnön" varastoksi, "jossa ovat edustettuina sukupolvien aikana kasautuneet esineet, tiedot, uskomukset ja arvot, joiden avulla ihmiset toimivat maailmassa".⁸ Vaikka tässä ajatellaan, että kulttuuri ei ole koskaan staattinen ja yhdenmukainen, ei tällainen käsitteellinen väline ole kovin käyttökelpoinen etsittäessä *muutoksen dialektiikkaa* esimerkiksi kulttuurin edistyksessä. Tai kun edistys tuodaan käsitteellisesti kehitteilyyn mukaan (kuten Ogburnin "kulttuuriviiveessä"), edistys ymmärretään kasautuvaksi prosessiksi - enemmän sitä yhtä ja samaa suureen varastoon - tai sitten "orgaaniseksi" rappioiksi ja elpymisiksi, joilla ei ole alkuaan ja ponnintaan missään.

Ihastuttavasta määritelmällisestä optimismistaan huolimatta marxilaiset lähestymistavat ovat olleet terävämpiä määrittelemään kulttuurin suuria linjoja (ja sen luokkaluonnetta) kuin ennustamaan nykyisin kaikkialla rehottavaa vastakulttuurien kasvustoa ja muita luokkataistelun perinteisen päälinjän ulkopuolisia kulttuurimuutoksia. Kulttuuri nähdään "ihmisen persoonallisuuteen kuuluvan luovuuden luonnolliseksi ilmentymäksi, sen mahdollisuuksien ja sosiaalisen merkitsevyyden ilmaukseksi, sen lahjojen ja funktioiden synteeksi". Lisäksi kulttuuri nähdään "inhimillisen kulttuurin aineellistetuksi ilmaukseksi" ja "yhteiskunnan uudistumisen liikevoimaksi".⁹

Mutta idea luovuudesta ja yhteiskunnallisista uudistysjärjestelmistä ajautuu periaatteena vaikeuksiin, kun "vakaa edistys"¹⁰

kesyttää dialektiikan intomielen. Kapitalistisia yhteiskuntia koskeva käsitteenmuodostus ei menesty paljoa paremmin, koska vallitsevan järjestelmän mukainen kulttuurijättelu käyttää samantapaisia käsitteitä ("evoluutio", "diffuusio", "nopeutuminen") - eivätkä marxilaisten tutkimustapojen käsitteet, jotka eksplikoivat kulttuurista luokkataistelua ("repressio", "hegemonia", "ideologinen uusintaminen") silloin kovin hyvin pure kulttuurin emansipatoristen elementtien kohdalla.¹¹

Informaatiota koskevan ymmärryksen vääristymät ovat myös ongelmallisia. Tämä ei koske vain informaation käsitettä, vaan myös siihen liittyvää *propagandan* käsitettä. Marxilaisen kulttuurinäkemysdynaamisesta luonteesta tuhoutuu paljon "propagandan" käsitteessä - avainkäsitteessä, joka ohjaa sekä kulttuuriteoriaa että tosiasiallista kulttuuripolitiikkaa yksisuuntaisen tietoisuuden uusintamisen suuntaan. Mutta kulttuurista säilytettäisiin dialektinen näkemys pikemminkin kaksisuun-

taisessa, jopa monisuuntaisessa yhteiskunnallisen viestinnän konseptiossa: propagandan sijalla jotakin kollektiivisen itsereflektion kaltaista.

Marxilaiset käsitykset pääoman ohjauksessa olevien yhteiskuntien propagandaa vastaavista prosesseista ovat yhtä lailla vajavia kulttuuriprosessien ymmärtämiseksi dialektiseksi taisteluksi. Määritelmälliseen triviaalisuuteen asti täsmällistä on, kun sanotaan, että pääoman ohjaamat yhteiskunnallisen tietoisuuden prosessit pyrkivät sopeutumaan niiden pääomien vaatimuksiin, jotka toimivat niin sanotun kulttuuriteollisuuden eri aloilla, ja viime kädessä ylimalkaan tavaraperustaisiin vaatimuksiin. Mutta nämä käsitykset eivät yllä kulttuuridialektiikan emansipatorisen puolen tarkasteluun. Kun ajatellaan kulttuuritutkimusten tätä viimeksi mainittua puolta, jonka tärkeys on lisääntymässä, on todettava, että teoreettisten ajatusvälineiden puute on hallitseva piirre. Ei-marxilaisten tutkimustraditioiden tulokset ovat vieläkin niukemmat. Viimeksimainitut nojaavat etupäässä käsitteisiin, jotka soveltuvat paremmin useille muille tieteellisen mielenkiinnon alueille kuin kulttuurin tarkasteluun. Tämä näyttää erityisesti pitävän paikkansa sen suhteen, miten informaation käsite ymmärretään.

Informaation määrittäminen joksikin, joka vähentää epävarmuutta, on oikein käyttökelpoista systeemiajattelussa, mutta voi tuskin johtaa huomiota sellaisten humanististen kulttuurivaikutteiden merkitykseen kuin kysymysten ja epäilyn herättäminen ja *kriittisen epävarmuuden* aktivointi. Samanlaisia ongelmia kohdataan, kun

korkea informaatioarvo määritellään sellaisille sanomille, jotka sisältävät paljon uutta ja ovat näin ollen odottamattomia, aikaisemmin tiedossa olleen informaation nojalla ennustamattomia. Jälleen tässä on systeemiajattelulle voimakas, mutta kulttuuritutkimuksissa mitä problemaattisin käsite - koska kulttuuri jo määritelmänkin mukaan on jotakin syvästi sisäistettyä. Henkilökohtaisen ja yhteisöllisen orientoitumisen kannalta kaikkein arvokkaimmat kulttuurisisällöt ovat aivan liian kompleksisia äkkiä, heti paikalla oivallettaviksi. Kutsuttiinpa sitä sitten informaatioksi, tiedoksi tai viisaudeksi - keskeisimmät, vaikuttavimmat kulttuurisisällöt näyttävät kumpuavan ja säilyvän sen käsitteellisen piirin ulkopuolella, jota kutsutaan "uutuudeksi" tai "odottamattomuudeksi". Itse asiassa koko sosiologia-prosessi tapahtuu tämän piirin ulkopuolella.

Kaiken kaikkiaan, kulttuuritutkimusten käsitteellis-teoreettisten aukkojen uudenlainen näkeminen on välttämätöntä, että olisi mahdollista sanoa tarkemmin ja täsmällisemmin, millä tavoin kulttuuritutkimusten *ongelmanasettelut* kaipaavat uudelleenharkintaa. Tämä edellyttää yhteistyötä ihmistä tutkivien monien tieteenalojen kesken.

4 Kulttuuria tiedotusvälineistä: joitakin tutkimuksen välita-voitteita

Riippumatta siitä, mitä vääristymiä kulttuuritietoudelle aiheutuu teoreettis-käsitteellisistä puutteista, pitäisi tulevaa kulttuuritutkimusta voida suunnata ainakin

väliaikaisesti. Tästä eräitä ehdotuksia.

Tarkastelen seuraavassa kahta teemaa valaistakseni, millaista tutkimusta uusista lähtökohdista voitaisiin kehittää. Teemat ovat *aktiivinen kulttuuri* ja *kulttuurin modaliteetit*.

Aktiivisen kulttuurin käsite on yksinkertainen tapa ryhmitellä uudestaan olemassaolevia ja kehkeytyviä huomionarvoisia asiantiloja tärkeine vastavoimineen: kulttuurin kansainvälinen/kansallinen keskittyminen ja paikallinen/kansallinen omatoimisuus kulttuurin kehityksessä.

Tiedotusvälineteollisuuden (niin kuin kaikkien kulttuuriteollisuuden alojen) keskittymistä tapahtuu koko ajan silmiemme edessä, niin myös taloudellisen ja poliittisen vallan keskittymistä. Kehityksen tulkinat vaihtelevat valtiomonopolistisen kapitalismin teoriasta olettauksiin informaatioteknologian universaaleista vaikutuksista.¹² Mutta laajan yksimielisesti taloudellispoliittisen keskittymisen nähdään vääristävän tietoprosesseja.

Esimerkiksi Jean-Louis Servant-Schreiber, tiedotusalan omistaja-kustantaja, kuvaa lehdistön vapautta "hyödylliseksi myytiksi" ja luettelee joukon tapoja, joilla keskittyneet markkinat vääristävät alkuperäistä moniarvoista lehdistövapautta.¹³ Mutta samalla kun tämä kehitys etenee, onko meidän mahdollista tutkia paikallis-kansallisten kulttuurien aktiivista säilymistä? Ja miten voidaan aikaisemman tutkimustradition pohjalta lähestyä näitä ongelmia?

Tämä johtaa takaisin käsitteellisiin pohdintoihin, erityisesti kysymykseen kulttuurin sellaisista humanistisista aineksista, jotka aktiivisesti kiihottaisivat kollektiivista itsereflektiota, kriittistä epävarmuutta. Olettamatta hallitsevia kulttuurimuotoja luonteeltaan universaalisti itsereflektiivisiksi humanismin pitkä traditio korostaa kulttuurin sitä normatiivista puolta, joka pitää yllä välttämätöntä kulttuurista aktiivisuutta ja uudistumista. Samalla humanistinen traditio ei kuitenkaan sulje kulttuuriperintöä tarkastelun ulkopuolelle.¹⁴ Aivan ilmeisesti joudumme nyt pohtimaan kulttuurin ja (joukko-)viestinnän välistä suhdetta, sillä vain "yhteiskunnallinen viestintä...tekee mahdolliseksi tuottaa ja levittää [kulttuurisia] ideoita koko yhteiskunnan mitassa".¹⁵ Joukkotiedotuksen vaihtoehdot ja ristiriitaiset toteutumisen muodot ovat keskeinen ongelma kysyttäessä aktiivisen kulttuurin mahdollisuuksia. Näissä toteutusmuodoissa saadaan erilaisia tulemia: Disney-tuotteita, propagandaa Trotskin tarkoitamassa mielessä,¹⁶ kulttuurin kulinaarista raportointia tai emansipatorista journalismia¹⁷ - eikä

näitä tulemia tietenkään saada satumalta. Kulttuuritutkimusten tehtävänä on löytää *vastaisten tulemien genesis*.

Kulttuuriset modaliteetit on käsite, johon sisältyvä perspektiivi on monipuolisempi kuin se, joka sisältyy niin sanottuun kulttuuri-indikaattoritutkimukseen. Toisin sanoen, viimeksi mainitussa on vaarana, että kulttuuri-indikaattoreiden koko laajan skaalan antama poikkileikkauksellinen mittaustulos johtaa vain erillisten kulttuurin sirpaleiden epähistorialliseen, atomisoituun luettelointiin pinnallisella ilmiötasolla.¹⁸ Jotta saataisiin ote sekä kulttuurin pitkän aikavälin punaisista langoista että keskeisimmistä muutuskohdista, pitäisi kaikissa kulttuuritutkimuksissa painottaa keskittymistä sellaisille avainalueille kuin kulttuurin perusarvot.

Kulttuurimodaliteetteihin perustuva tarkastelutapa ei ole ongelmaton, sillä pyrkimys kulttuurien ja ajankohtien väliseen vertailtavuuteen on omiaan kierouttamaan tarkastelua epähistoriallisen ja abstraktin käsitteenmuodostuksen suuntaan. Esitän keskustelun pohjaksi kuitenkin seuraavat alustavasti hahmotellut esimerkinomaiset kulttuurimodaliteetit:

Ihmisten välinen solidaarisuus ja yhteistyö arvona. Miten paljon ja miten painokkaasti joukkotiedotusvälineiden kulttuurituotteissa esitetään ihmisten välistä kilpailua ja aggressiota - verrattuna teemoihin, jotka tukevat luottamusta, solidaarisuutta ja yhteistä kamppailua? *Yhteiskunnallinen itsearviointi.* Miten paljon ja painokkaasti erilaisia, jopa vastakkaisia näkemyksiä yhteiskunnallisista tarpeista ja päämääristä esite-

tään joukkotiedotusvälineiden kulttuurisisällössä?

Reflektoiva orientaatio kulttuurissa. Tämän konseptin eräs puoli on, että kulttuuri-ilma-
masto voi sisältää itsearviointia vaihtelevassa määrin. Esimerkiksi läntisten teollisuusyhteiskuntien teknologisen suuruudenhulluuden ja kasvuoptimismien hallitsemat viime vuosikymmenet ovat olleet kulttuurin itsetutkistelun hiljainen kausi. Ei ole välttämätöntä allekirjoittaa kulttuurimuutokselle esitettyjä organistisia analogioita (kasvu, kypsyys, rappeutuminen), mutta melko välttämättä on myönnettävä historiallisena tosiasiana, että kulttuuri on drastisesti muuttanut. Askettainen väite "yleisen mielipiteen uudenaikaisesta epävakaudesta"¹⁹ herättää kysymyksen *kulttuurin* epävakaudesta, ei kehityksen, ristiriidan tai taistelun mielessä (jotka käsitteinä pitäytyvät ajatukseen *liikkeen* vakaudesta tai määräytyneisyydestä), vaan määräytymättömyyden, ailahtelevuuden mielessä.

Tulevaisuuden luonne. Kluckhohnin kuuluisat kulttuuriluokitukset²⁰ sisälsivät aikasuuntautumisen ulottuvuuden: mennyt, nykyinen ja tuleva vaihtoehtoina. Selvästikään mennyt, nykyinen ja tuleva eivät ole toisensa poissulkevia vaihtoehtoja, ainakaan kun kysymyksessä ovat teolliset yhteiskunnat. Jokainen taloudellisen kasvun kokenut yhteiskunta hahmottaa välttämättä kuvaa tulevaisuudestaan - mutta kulttuuritutkimusten keskiössä pitäisikin olla erilaisten enemmän tai vähemmän tietoisten tulevaisuusskenaarioiden sisältö. Skenaarioiden, joista jotkut keskenään ristiriitaisia, jotkut hegemonisessa asemassa, jotkut heijastaen kasvuideologian taakse jääviä arvoja, jotkut ennakoivina vastauksina edessä väikkyviin haasteisiin, jne.

Tämä kulttuurisiin modaliteetteihin perustuva diakroninen tarkastelutapa on todellakin monessa suhteessa ongelmallinen niin kuin edellä on jo todettu. Mutta rikkaine, joskin epätasaisine antropologisine edeltäjinään²¹ se näyttää tutkimisen arvoiselta nykyisessä yhteiskunnassa.

Mutta valitsimmepa mitä käsitteitä ja viitekehyksiä hyvänsä nykykulttuurien tarkastelullemme, näyttää nykyistä laajempi paradigmaattinen pluralismi välttämättömältä, jotta voisimme säilyttää tuntuman niihin globaalis-kansallispaikeellisten kulttuuriprosessien tämänhetkisiin ja vastaisiin sekasortoisiiin vyyhteihin, joissa samanaikaisesti vallitsee ristiriita ja yhteistyö, herruus ja vaihto, pysähtyneisyys ja elinvoima. Tällä en tarkoita ehdottaa relativistista pluralismia, missä kaikki käsitykset olisivat yhtä päteviä

historiallisesta todistusaineistosta riippumatta. Niinpä se logiikka, joka johtaa korporatiivisten järjestelmien lisääntymiseen valtiokoneistossa, on selvästi kuulunut materialististen selitysten alueeseen, ja idealistiset suunnat ovat seuranneet perässä vahvistaen samaa kehityskuvausta.²² Mutta se, että kaikki paradigmat eivät ole yhtäläisiä, ei oikeuta johtopäätökseen paradigmaattista kaikkivaltaa. Laajemmasta järjen työvälineiden ja todellisuuskäytösten valikoimasta on tullut kiireellinen välttämättömyys, jos ja kun monet läntisten kulttuurien ja talouksien keskeiset käännekohdat ja vastakehitykset avainprosessit jäävät kaikkien nyt olemassaolevien käsitteellistysten tavoittamattomiin.²³

(Suomentanut Kauko Pietilä englanninkielisestä symposioesiteelmästä "Approaches for active culture: confrontation with culture technologies", Tukholman yliopiston filosofian laitos 1980.)

Viitteet:

¹EMERY, Fred & EMERY, Merrelyn. A choice of cultures. Leiden 1976.

²Kursivointi alkuperäisessä.

³Näiden tutkimusten arvioinnista ks. COMSTOCK, George & CHAFFEE, Steven & KATZMAN, Natan & MCCOMBS, Maxwell & ROBERTS, Donald. Television and human behavior. New York 1978, ss. 248-261.

⁴Disneyn jälkeen kiihtyvällä vauhdilla on kokonaisia kulttuurituotesarjoja (filmejä, kirjoja ja kulutustavaroita) alettu tuottaa ja markkinoida liittämällä ne johonkin muotiaatteeseen, vieläpä liittämällä tuotteisiin ylevää kulttuurista arvoa, esimerkkinä vaikkapa *yksityinen* väkivalta kapitalistisessa kulttuurissa. (PIETILÄ, Veikko. Notes on violence in the mass media. *Instant Research on Peace and Violence* 4/1976.)

⁵Tieto kulttuurituotteen/kanavan suorasta riippuvuudesta kontra autonomisuudesta markkinataloudessa ei riitä perusteelliseksi tiedoksi kulttuurimuutoksista. Tulevaisuuden historioitsija esimerkiksi havaitsisi 1970-luvulla merkittävän muutoksen Yleisradion lähettämien televisionäytelmien ja dokumenttiohjelmien kulttuurisisällössä; kaupallisuuteen ja muihin yhteiskunnallisiin ongelmiin kohdistuneen kriittisen tarkastelun lyhyt traditio, joka perittiin 1960-luvulta, alkoi heikentyä "konstruktiivisempien" näkemysten hyväksi. Miksi tämä muutos? Eivätkö YLE:n valvonta ja hallinto pysyneetkin ennallaan? Kyllä, mutta historioitsijamme olisikin pitänyt silmäillä Suomen yksityisesti omistetun lehdistön sisältöjä, joissa kirjoitettiin erittäin negatiivisesti YLE:stä sen niin sanotun edistyksekkään kauden aikana. Tarkka erittely osoittaa, että radio- ja televisioyleisöjen vastaanottaman lehdistökirjoittelun asenne vaikutti niiden käsitykseen YLE:stä - ja lehdistökirjoittelun asennejakautuma oli jyrkästi vino negatiiviseen suuntaan. (PIETILÄ, Veikko. Press debate and opinion formation. *Research reports from the Section of Long-Range Planning of the Finnish Broadcasting Company*, no. 15/1973. Ks. myös LITTUNEN, Y. & NORDENSTRENG, K. Informational broadcasting policy: the Finnish experiment. Teoksessa NORDENSTRENG, K. (ed.). *Informational mass communication*. Helsinki 1973, ss. 18-42.) Eduskunta, joka tunsikin äänestäjäkunnan taholta kasvavaa painetta, erotti YLE:n pääjohtajan ja painosti ohjelmatoiminnan muuttumaan värittömmäksi.

⁶Ks. MERTON, R.K. *On theoretical sociology*. New York 1967 (1947), luku III.

⁷COLDEVIN, G.O. Satellite television and cultural replacement among Canadian Eskimos. *Communication Research*, 6 (2), 1979.

⁸WILLIAMS, R.M. *American society: a sociological interpretation*. New York 1956, s. 22.

⁹ARNOLDONOV, A. *On the path of cultural progress*. Moscow 1974.

¹⁰ARNOLDONOV, A., emt., s. 12.

¹¹Tälle ajatukselle asettuvat toivoakseni haasteeksi sellaiset käsitteet kuin "vastakulttuuri", "proletaarinen kulttuuri" ja "kulttuurin demokratisointi". (Ks. esim. SWINGWOOD, Alan. *The myth of mass culture*. London 1977, luku 5.) Myös sellaiset marxilaiset lähestymistavat kuin esimerkiksi Trotskin edustama korostavat kulttuurin aktiivista merkitystä ja luokka-aineksia: "Kulttuuri on kaikkien niiden tietojen ja taitojen kokonaisuus, jotka ihmiskunta on kasannut tähän astisen historian aikana... Historiaansa läpikäyneen ihmiskunnan...kansakuntien ja luokkien...taitojen ja tietojen kokoomus." Mutta tälle vastakohtana Trotski painottaa manipulatiivisesti omaa todellisten kulttuuritoimintojen konseptiotaan. Hän näkee esimerkiksi elokuvan välineeksi, jota käytetään "tekniseen, kasvatukselliseen ja teolliseen propagandaan,...itse asiassa mihin hyvänsä propagandaan, joka puhuttelee kaikkia, ...joka vetää puoleensa, leikkautuu muistiin ..." (TROTSKY, L. *Leninism and library work*. Teoksessa *Problems of everyday life*. New York 1973 (1924), ss. 143 ja 32-33.)

¹²BEGLOW, S. *Millionäre machen Meinung von Millionen*. Frankfurt am Main 1971. BELL, Daniel. *The coming of post-industrial society*. New York 1973.

¹³SERVANT-SCHREIBER, Jean-Louis. *The power to inform*. New York 1974.

¹⁴Olen tässä samaa mieltä Tarmo Malmbergin kanssa (Kulttuurin käsitteestä sosiologiassa. Esitelmä The Westermarck Society'n sosiologipäivillä Helsingissä 25-26.2.1978). Malmberg korostaa, että kulttuuri on luonteeltaan subjektiiviteetin objektivitunut muoto ja että se ilmenee inhimillisessä toiminnassa ja sen tu-

loksissa - ja tässä Malmborg viittaa Zigmunt Baumanin (Culture as praxis. London 1973), joka puolestaan muistuttaa, että "kulttuurin perintö" on yleisten inhimillisten arvojen ja puolueellisten (luokan, kansakunnan) etujen sisäinen ristiriita.

¹⁵PIETILÄ, Veikko. On the scientific status and position of communication research. *Institute of journalism and mass communication*, no. 35/1977, ss. 69-70.

¹⁶Ks. viite 11 edellä.

¹⁷Kulttuurin kulinaarinen raportointi on (Bertolt Brechtin) käsite, jolla Kauko Pietilä (Formation of the newspaper, manuscript. *Research Institute for Social Sciences, University of Tampere*, 1980) viittaa kulttuurisen tavartuotannon eräisiin pitkälle kehiteltyihin muotoihin. Esimerkiksi uutisvälityksessä kulinariisin periaate korostaa sellaisten tapahtumien visuaalisia kohokohtia kuin esimerkiksi onnettomuudet, väkivalta tai ihmiselämän melodramaattiset yksityiskohdat. Emansipatorisen journalismin - tai niin kuin Kauko Pietilä kirjoittaa, "universaalkriittisen sanomalehden" - tehtävänä on korvata ja ylittää sekä viihdesuuntautunut kulinaarinen periaate että "ongelmanratkaisuu" suuntautunut journalismin empiristisen abstrahoinnin periaate, joka tarkastelee erillisiä "ongelmia" ja niiden yksittäisiä "ratkaisuja".

¹⁸Kulttuuri-indikaattoreihin perustuva tutkimussuuntaus ei kuitenkaan ole monoliittinen; sen eräillä osilla näyttää olevan sisäänrakennettua kykyä tulla integratiiviseen käyttöön kulttuuritutkimuksissa. Niinpä "kultivaatioanalyysi" on tehokas väline paljastamaan television katselun ja yhteiskunnallisen todellisuuden havaitsemisen välisiä yhteyksiä - esimerkiksi yhtäältä väkivallan katselun ja toisaalta vaaran, epäluottamuksen ja vieraantumisen näkemisen välillä. (GERBNER, G. & GROSS, L. & JACKSON-BEECK, M. & JEFFRIES-FOX, S. & SIGNORELLI, N. Cultural indicators: violence profile no. 9. *Journal of Communication*, 3/1978, ss. 176-207.) Vähemmän ilmeistä on "institutionaalisten toimintaprosessien" analyysin

käyttökelpoisuus. (Ks. GERBNER, G. Comparative cultural indicators. Teoksessa GERBNER, G. (ed.). *Mass media policies in changing cultures*. New York 1977.) On luonnollisesti tärkeää tutkia, miten "tiedotusvälineiden managerit määräävät ja suorittavat niitä toimintoja, joita heidän instituutiossa, asiakkaansa tai yhteiskuntajärjestys vaativat" tai miten "yhtiöt tai kansalaisjärjestöt, uskonnolliset tai sotilaalliset elimet, poliittiset puolueet tai hallitukset" tai muut tiedotusvälineiden taustavoimat "sijoittavat tai osoittavat tukiaisina rahaa tiedotusvälineitoimintoihin odottaen saavansa vaihdossa taloudellisia, poliittisia tai kulttuurisia etuja". Mutta entä sitten? Näitä käsitteitä käytettäessä meidän pitäisi etsiä yhteyttä yhtäältä "taustavoimien" ja toisaalta tiedotusvälineiden sisälön, sen esittämien "yhteisten elämäkuvien" välillä.

¹⁹LITTUNEN, Yrjö. Toward community of national cultures or a globally marketed superculture: challenge for media policies. *Main report in Prix Italia meeting on television and circulation of programmes*. Lecce 17-18, 1979.

²⁰KLUCKHOHN, Florence. Dominant and substitute profiles of cultural orientations. *Social Forces*, 28 (4), 1950.

²¹Muistettakoon Charles Morrisin uljas positivistinen kulttuurienvälinen yritys (Varieties of human value. Chicago 1956) - ehkäpä meidän pitäisi luoda vielä toinen, historiallinen silmäys hänen ylihistorialliseen tarkasteluunsa? Ja vielä toinenkin suuntaus menneisydestä: David Riesman (The lonely crowd. New Haven 1950). Riesmanin tarkastelu johti vain harvoin kulttuurienvälisiin sovellutuksiin; niiden joukossa eräs oma tutkimukseni paljasti, että yhdysvaltalaiset opiskelijat ovat paljon enemmän huolissaan siitä, mitä muut ihmiset heistä ajattelevat, kuin vastaava suomalainen opiskelijaryhmä, joka puolestaan suuntautui enemmän sisäisistä, syvälle sosiaalis-tuneista moraaliohjeista käsin. (LITTUNEN, Y. & GAIER, E.L. Occupational values and modes of conformity. *Journal of Social Psychology*,

51, 1960, ss. 123-133. Myös GAIER, E.L. & LITTUNEN, Y. Modes of conformity in two subcultures: a Finnish-American comparison. *Acta Sociologica*, 5, 1961, ss. 65-75.) Tutkimuksessa ei kuitenkaan yritetty paljastaa havaittujen erojen erityisiä yhteiskunnallisia kontra kulttuurisia lähteitä.

²²Viitaten presidentti Eisenhowerin kuuluisaan käsitteeseen "sotilaallis-teollinen kompleks" ennustaa eräs liikemaaailman omistama tutkimuslaitos, että tämä trendi laajenee yhteiskunnan kaikille pääaloille sellaisina yhtyminä kuin "ympäristöllis-teollinen", "kasvatuksellis-teollinen" ja "kulttuuris-teollinen" kompleksit. (Information technology. The conference board, New York 1972, ss. 80-81.) - Tämä paradigmaattinen yhdenmukaistuminen rajoittuu tietysti siihen tosiasiaan, että tapahtuu korporatiivisten järjestelmien yhdentymistä valtiokoneistoon. Teoreettiset tulkinnat eivät enää ensinkään taivu yhdenmukaisiksi. Marxilaisten tulkintojen nojautuessa pääoman logiikkaan puhuvat porvarilliset selitykset useimmiten teknologisesta kehityksestä, hyvinvoinnin laitosten, palvelujen ja valvontaorganisaatioiden itseään ruokkivasta kasautumisesta - tai suorastaan "intellektuaalisesta mielipideilmastosta", joka suosi julkisen sektorin kasvua, mutta joka voi jälleen kääntää kehityksen suunnan "jättimäisiä hallintokoneistoja vastaan suuntautuvan laajan vastarinnan" kautta. (FRIEDMAN, Milton & FRIEDMAN, Rose. *The tide is turning*. Teoksessa DUGNAN, Peter & RABUSHKA, Alvin (eds.). *The United States in the 1980s*. Hoover Institution, Stanford 1980.)

²³Niin kuin eräs suomalainen marxilainen tutkija huomautti, viime aikojen esimerkki tästä on huomiota herättävä kiinnostuksen puute valtiobyrokratian tai sen joidenkin osien monimutkaiseen merkitykseen ja edistykseen ainekseen puolustettaessa demokraattisia muotoja poliittis-taloudellisen valvonnan lisääntyvää

keskittymistä vastaan. (TUORI, Kaarlo. *Byrokratian puolustus*. *Soihdunkantaaja*, 3/1980, ss. 22-25.) Hän mainitsee, ettei byrokratian tutkimuksen alalla ole tuotettu Max Weberin jälkeen mitään kovin oivaltavaa, eivät marxilaiset yhteiskuntatieteilijät sen paremmin kuin muutkaan. - Toinen käypä esimerkki paradigmaattisista tyhjiöistä on se sosiaalibiologisen tutkimussuunnan uusignoranssi, joka ulottaa DNA-determinismin sellaisiin ilmiöihin, jotka alkuperältään ovat selvästi yhteiskunnallisia. Että selitetään geeniemme ohjelmoineen meidät heimokohtaiseen hallintomuotoon ja alueellisen aggression käyttäytymiskaavaan, mistä johdonmukaisesti ja välttämättä seuraa mm. nationalismi ja yhteiskuntien välinen sota, on tietysti sopusoinnussa kylmän sodan intresien, muttei antropologisten eikä kehityspsykologisten tosiseikkojen kanssa - viimeksi mainituthan ylivoimaisesti osoittavat aggression opituksi käyttäytymiseksi. Kulttuuritutkimuksia vaivaava tyhjiö voi selittää sen, että sellaiset kirjoittajat kuin Konrad Lorenz, Desmond Morris ja Robert Ardrey ovat menestyksellä ulottaneet "territoriaalisen välttämättömyyden" idean eläinten käyttäytymisestä ihmis-yhteiskuntiin - vastoin kaikkea olemassa olevaa todistusaineistoa. - Näyttää kuin seuraava arvio, joka alunperin koski kommunikatiotutkimusta ja joukkotiedotusvälineteorioita, pätesi yhtä lailla kulttuuritutkimukseen ylimalkaan: "...se seikka, että hallitseva paradigma hämärtää sen, mitä todella tapahtuu (so. mitä yksilöt, ryhmät ja ennen kaikkea yhteiskuntaluokat todella tekevät todellisessa yhteiskunnassa), on täysin johdonmukaista. Sillä kovin usein tutkimus, joka ei pohjautu perustavaan teoriaan, liian helposti palvelee teknokraattisia etuja." (EKECRANZ, Jan ym. *The politics of information*. Stockholm Universitet - Universiteit van Amsterdam, June 1976, s. 41.)